

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2023/01/tottos-gabor-dachau-magyar-karacsony-1945-ben-13-03-13/>

Töttös Gábor

Dachau magyar karácsony 1945-ben¹

Vannak különös ünnepek, amelyeknek boldog szomorúságát már sohasem leszünk képesek megérezni. Nem kétséges talán, hogy a címben földézett fogalom is ilyen: több ezer magyar hadifogoly várja a barakkokban az új esztendő amerikai katonák őrizete alatt, s megünnepli a maga szerény férfikarácsonyát. Egyrészt bizonyosan boldogok, mert túléltek a második világhéget, épen vagy sebesülten, de mindenképpen a holnap reményével szívükben próbálják kétségeiket elfeledni. Ez azonban nem lehet könnyű. Ha ismerik, ha nem Radnóti Miklós versét, ezer formában jut eszükbe, hogy „*megvan-e még az az otthon, bomba sem érte talán*”, hiszik, remélik – ám csak kevesen tudják –, hogy feleség, gyermekek várnak-e rájuk.

**Baloldalon: Karácsonyi üdvözlőlap az első világháborúból
Jobb oldalon: A dachau hadifogoly-émléklap borítója**

A képzelet és a tények fantáziát megmozgató játékan kívül egy tépett, stencilezett újság segít elképzelni a valóságot, a Híradó, amely alcíme szerint „*a dachau magyar hadifoglyok lapja*”. A kezemben lévő 27. számot Török János Szekszárd, Remete utca 90. alatti lakos őrizte meg s hozta haza emlékül a nehéz időkre, mígnem egy padlásjárás után, a ház tulajdonosa szívességéből került hozzám, most pedig a Tisztelt Olvasó elé.

Miről álmodik a férfi?

Azt, hogy „*holdvilágos éjszakán miről álmodik a lány*” az egykorú slágerből több-kevesebb sikerrel még el lehet képzelni. S vajon miről álmodott a férfi? A válaszadást már az első oldalon megkezdi az egyik szerkesztő, Szigeti Zoltán *Felsőbb parancsra!* című regényének néhány részlete. „*A regény itt született a táborban. Szereplői ma is élő, húsból, vérből való*

Töttös Gábor: Dachau magyar karácsony 1945-ben

emberek, akik részben közöttünk éltek és élnek” – mondja az ajánló szöveg. A főhős, akit szerelme mellől parancs szólít el, titkos küldetés során megsebesül, két év múlva tér haza. Kedvese félreértette hír nélküli távoztát, és sírva mondja el, immár más felesége. Miután a férj meghal, ismét egymásra talál; tíz év múlva már kisfiuk nézegeti a karácsonyra kapott képeskönyvet, amelynek címén felbuzdulva kijelenti, ha megnő, ő is futár lesz.

Lehet, hogy – ebben a rövid összefoglalásban – a történet romantikus, sőt, talán negédes is, mégsem merem ezt hinni róla, amikor tudom: százan és ezren vergődtek kétségek között, vajon várják-e, megvárják-e őket. Mikó Zoltán *Karácsonyi csodát vártunk!* című verse keserűen éli meg a távolságot, bizonytalanságot és a szomorú valóságot:

*„Karácsonyi csodád várják:
jegyesét, asszonyt és gyermeket,
s a ködbe hullt falut, házat –
szórd nekik minden kincsedet...*

*...És nem született meg Jézus,
hiába vártunk csillagot,
bűzös barakkok mélyén...
most sírjatok... most sírjatok...”*

Pósfai József *Karácsony, 1945.* című versében sem kevesebb szomorúsággal cseng az utolsó négy sor:

*„Betlehemi égben, betlehemi égen
Üstökös lobogott sosem látott fényben.
Sosem volt és sosem lesz csillagom nékem,
Dachau égen, dachau égen”*.

A legtöbben azonban mégis inkább reménykednek. Weissbach Béla *Bujdosó magyarként* című dala, amelynek zenéjét és szövegét a szerző a „minden jog fenntartva” megjegyzéssel adja közre, így bizakodik:

*„Egy a kívánságunk, vissza magyar földre,
El nem hagyjuk többé, esküszünk Istenre.
Kondul-e még egyszer falunk kis harangja.
Ölel-e még egyszer édesanyánk karja.”*

Pécsi János *Édesanyám* című költeményében a teljes bizonyosság gyűlik az egyszerű rímekbe:

*„Messze vagyok Anyám, távol a kis háztól,
Most érzem igazán, mennyire hiányzol.
Múlhatnak esztendőik, lehet tavasz vagy nyár,
Szerető jó szíved tudom, hogy visszavár.”*

Nevetve könnyebb?!

Manapság szokatlan szerkesztői gyakorlat lenne, ha a fenti vers alatt két viccet találnánk, méghozzá ugyanannak a szerzőnek a tollából. Itt azonban, az „1-es tábor oldalá”-n ez természetes. Az egyik humor – már akkor is mi más lenne – egy rendőrvicc, a másik pedig afféle hadifogoly-fantáziamozgató. Íme:

„A rendőr őrmester vizsgálta az újoncokat és így szól: – Mit csinálna maga, ha mint őrszem egy kapuban kis csecsemőt talál? – Felvenném a kicsit, jól összeköpködném és azt mondanám, hogy apád, anyád ide jöjjön!”. A második a boldog békeidőkből: „A nagyságos asszony csenget a szobalánynak vagy háromszor, de az nem megy be. Dühösen kijön és ráordít: – Már háromszor is csengettem magának, Mari, és nem jön be. – Kérem, nagyságos asszony, nem mehetek be, mert meghaltam! – Hogy-hogy meghalt, maga szerencsétlen, hát akkor nem tudna beszélni. – De én meghaltam – feleli a lány. – Legalább magyarázza meg, hogyan halt meg? – Úgy haltam meg, kérem, hogy az éjjel az úr magához szólított – feleli Mari.”

A tábor azonban megtermi a maga sajátos humorát is, amiről Molnár Sándor P. W. (azaz hadifogoly) lexikonja tanúskodik. Ebben Dachauról ez áll: *„Bajorországi, kies fekvésű gyógyüdülőtelep, teljes vagyoni- és életbiztonsággal. Állandóan fűtött krematóriuma az úri közönség rendelkezésére áll. Lengyel és amerikai személyzet biztosítja a pontos kiszolgálást. Kedves, vendégmarasztaló nyaralóhely Münchentől 20 km-re.”* A vaskos tréfák mellett számos, az ottani életre és körülményekre utaló részletről is mesélnék a szótár címszavai: a csikk, erdő (az egyik munkahely), harangjáték (ételosztás), piac (éjszakai, fekete-), tégl (besúgó) szavakat követi az utánam az özönvíz, ami nem más, mint *„rég Magyar közmondás. A tábor volt 10 ezer tagjából eddig kb. 5-600 magyar fiú mondta már el ezt a fohászt a tábor kapuban”*. Előtte azonban még sokan vesznek részt a helyreállításban, amelyről valóságos kis életképet ad a vasút címszó: *„Magyaroknak pihenő és szórakoztató munkacsoport, német munkavezetőknek bolondház. Ez az a hely, ahol a magyar fácán órák hosszat végighallgatja a sváb sógor munkautasításait, és amikor a szerencsétlen holtfáradtan befejezte, akkor a magyar fiú legyint és angyali nyugalommal csak ennyit mond: – Nix ferstén! (Nem értem!)”*

Amíg egy újság összeáll...

A derű, amely hihetőleg segített jobban elviselni a napi nehézségeket, csaknem feledteti, milyen áldozatok árán jött létre a Híradó ünnepi száma, amely húsz sokszorosított oldalból áll. Már az is árulkodik, hogy a keresztretjvény helyes megfejtőinek jutalma a következő: 1. díj: 30 db amerikai cigaretta, 2. díj: 15 db amerikai cigaretta, 3. díj: amerikai pipereszappan, 4. díj: „önműködő borotvakészlet”. Ugyancsak adományokból összegyűlt egy-egy doboz cigarettával köszönik meg minden munkatársnak azt, hogy írt az újságba.

Az sem kevésbé szívszorító, amikor a szerkesztők köszönetüket fejezik ki és megemlékeznek róla, hogy *„a szükséges papírmennyiséget Ákos Székely György, Molnár Sándor és derék névtelen pékjeink teremtették elő. A stencilanyagot dr. Csutorás Pál és Kádár Miklós közbenjárására az Ingolstadtba települt 540. kecskeméti hadikórház bocsátotta rendelkezésünkre.”* Arról már külön nem is szólnak, kik, hol, hányan hallgatták a rádiót, hogy

Töttös Gábor: Dachau magyar karácsony 1945-ben

budapesti vagy londoni forrásból meríthessenek frissen, bár természetesen nem csak jó híreket.

Külön oldal jutott az egyes, hármás, négyes, hetes, nyolcas táboroknak, ám terjedelmi okokból két írást is ki kellett hagyniuk, mert *„igen értékes gondolatokat tartalmaz s azt szívesen közöltük volna, de a tábor részére engedélyezett egyoldalnyi terjedelmet lényegesen meghaladta volna.”* Szerepel azért a tíz órakor tartandó éjféli (!) mise programja s egy igazán megható rajzos köszöntés is.

A stencil engedte szűkös művészi lehetőségek sem akadályozták meg Kiss Józsefet abban, hogy a betlehemi jászolt, a három királyokat, a fenyőágot, csillagot és a szerettekért gyűjtött gyertyát az utolsó oldalra varázsolja. Ez még fekete-fehérben is feltűnő volt, hiszen az első oldal sivár tábori barakkjain kívül mindössze ennyi az illusztráció. Ezt azonban, vagyis a legtöbbet, amit adhattak, nem maguknak remekelték az újság készítői, hanem ajándékkul szánták az amerikai katonáknak angol köszöntővel. Ma sem betűzhetjük megindultság nélkül az akkori szöveg magyar fordítását.

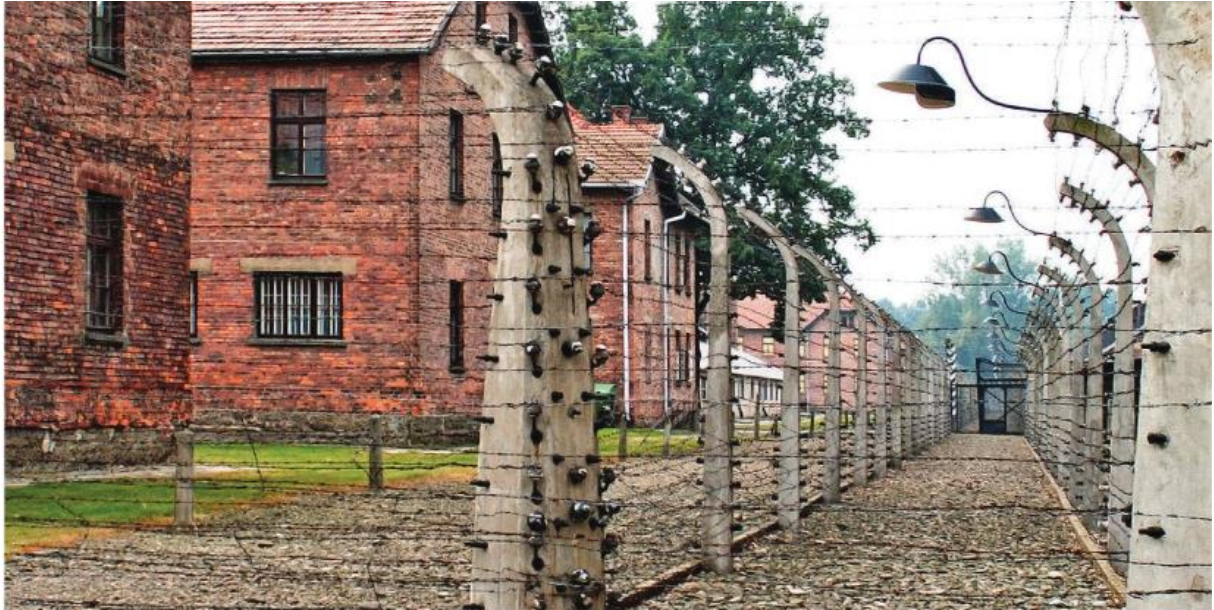
„Nálunk Magyarországon ősi népszokás, hogy ilyenkor, karácsony táján betlehemesek kopogtatnak a szegény emberek kunyhóiba és a gazdagok palotáiba egyaránt, hogy köszöntsék a békességes, jóra való embereket. Itt a dachau fogságban... most betlehemesként bekopogtatunk hozzátok, a nagy Amerika büszke és szabad harcos fiaihoz.

Ha bebocsátotok bennünket, elmondjuk nektek, hogy köszönjük azt az emberséges bánásmódot, melyben ti, mint parancsnokaink és őreink velünk szemben mindenkor viseltettetek...

Szokás nálunk, hogy amikor a karácsonyi gyertyákat meggyújtjuk, mindig gondolunk valakire. Ma este gondoljatok velünk a legkedvesebbre, hiszen ti éppúgy távol vagytok szeretteitektől, mint mi.

Szívből kívánjuk, teljesedjenek mielőbb vágyaitok, mint ahogy mi is nagyon szeretnénk, ha legszebb álmaink valóra válnának... Legyetek boldogok büszke Amerika derék fiai! Mint magyar betlehemes kíván nektek sok ezer árva magyar nevében kellemes, boldog karácsonyi ünnepeket

a Névtelen Hadifogoly.”

A dachau koncentrációs tábor, amely a háborút követően hadifogolytáboroként szolgált

Epilógus helyett

Összehajtom a sárgult-szürkült sokszorosított lapokat s melléteszem a 253536-os számú hadifogoly, a szekszárdi Török János elbocsátó levelét. Rajta a dátum: január 6, vízkereszt, vagy másképpen háromkirályok ünnepe. Azok a hajdani pásztorok, lám, két hét sem telt bele, eljöttek hozzá, hogy a szabadság legszebb ajándékát hozták meg neki.

Még egy gyors vizsgálat John E. Miller tábori orvostól, egy ujjlenyomat a jobb kéz hüvelykujjáról, aláírás Riley S. King kapitánytól és persze reszkető örömmel még a saját név is.

Lehet már hazautazni, megkeresni egy kanyargós kis utcát, családot, barátokat, s lehet, de mennyire lehet hinni az új karácsonyok eljövendő szeretetében.

JEGYZETEK

¹ Korábbi megjelenés: Dachau magyar karácsony. *Honvéd Altiszti Folyóirat*, (2021.) 33. évf. 6. sz. 26-28.